

Аналітичний огляд № 4**Липень 2012****Реформа ринку електроенергії в Україні****Ірина Коссе****Інститут економічних досліджень та політичних консультацій**

Аналітичний огляд оснований на консультативній роботі №4 «Реформа ринку електроенергії в Україні», підготовлений в рамках проекту «Економічні аспекти Європейської інтеграції України крізь призму виконання пріоритетів ПДА: експертний аналіз, рекомендації та публічна дискусія», який виконує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) за підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження». Проект здійснюється у співпраці з Громадською експертною радою при Українській частині Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

Структурні реформи, проведені в Україні в другій половині 90-х років (створення Національної комісії регулювання електроенергетики України (НКРЕ), відокремлення виробництва, передачі, розподілу та постачання електроенергії¹), дозволили збудувати оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) за моделлю «єдиного пулу», що сприяло поліпшенню роботи галузі і вирішенню проблеми неплатежів та бартеризації розрахунків.

Зараз в Україні генеруючі компанії виробляють електроенергію² і продають її ДП «Енергоринок», який надалі продає її розподільчим компаніям (обленерго і незалежним постачальникам). Далі обленерго та незалежні постачальники розподіляють електроенергію між роздрібними та великими промисловими споживачами. Обленерго постачають електроенергію за регульованим тарифом, їхня частка ринку ОРЕ - 85%. Незалежні постачальники (це, в основному, промислові підприємства, які купують електроенергію для своїх потреб, або компанії-посередники, які купують електроенергію на оптовому ринку і перепродають її великим споживачам) постачають електроенергію за нерегульованим тарифом. Обсяги електроенергії, якою вони торгують, незначні і становлять близько 10% від загального обсягу.³

Оптова «ринкова» ціна на закупівлю електроенергії формується на основі погодинних цінових заявок ТЕС і заявок робочої потужності.⁴ На основі цих даних визначається погодинна ціна

¹ Постанова КМУ «Про забезпечення роботи оптового ринку електричної енергії України» від 19.02.96.

² Різна природа джерел електроенергії спричиняє їх різне використання для потреб енергоринку. Так, атомні електростанції використовуються виключно для базової загрузки, тоді як ТЕС часто використовують для покриття пікового попиту.

³ <http://www.er.gov.ua/doc.php?f=2562>

⁴ Виробники-атомні і теплові електростанції подають заявки робочої потужності по кожному енергоблоку, гідроелектростанції та теплоелектроцентралі – по кожній електростанції.

закупівлі електроенергії у ТЕС (тарифи на виробництво електроенергії АЕС, ГЕС і ТЕЦ встановлюються НКРЕ)⁵.

Натомість, досить швидко виявилися недоліки такої організації ринку. Основними недоліками поточної моделі оптового ринку електроенергії є:

- **обмежена конкуренція в сфері роздрібного постачання електроенергії:** Відсутність належної законодавчої бази для впровадження прямих комерційних контрактів з виробниками обмежує конкуренцію і створює умови для монополізації ринку, тоді як весь потік коштів на ОРЕ контролюється ДП «Енергоринок».
- **населення не має впливу на ринку:** За моделі «єдиного пулу» рядовий споживач не може вимагати якісного енергопостачання і не може змінювати постачальника
- **брак коштів на модернізацію потужностей:** Єдиним джерелом фінансування модернізації зараз є інвестиційна складова енерготарифу ТЕС, якої недостатньо для фінансування введення нових потужностей.⁶

Модель оптового ринку електроенергії, що існує в Україні, гальмує розвиток економіки країни і електроенергетичної галузі. Тому Урядом визначено поточну модель ринку електроенергії як перехідну. Згідно з Концепцією функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України⁷, ОРЕ поступово має трансформуватися у модель «Ринок двосторонніх договорів та балансуєчого ринку (РДДБ)» з 2009 до 2014 року в 4 етапи:

1. Початкове навчання учасників укладати двосторонні договори. Планується забезпечити укладання в обмежених обсягах двосторонніх договорів між генеруючими компаніями та компаніями-постачальниками за підсумками аукціону з продажу електричної енергії.
2. Запровадження балансуєчого механізму. При цьому спочатку для балансуєчого механізму будуть використовуватися пропозиції «на добу вперед», що надходитимуть до пулу від виробників, надалі для цього будуть використовуватись окремі цінові заявки та пропозиції, які подаватимуться учасниками балансуєчого ринку, а розрахунки будуть здійснюватись за відповідними цінами небалансів.
3. Початок самостійного складання графіків, відкриття замість пулу біржі електроенергії, яка працюватиме за механізмом «на добу вперед», запровадження перехідних контрактів, тобто довгострокові двосторонні договори укладатимуться напряму між учасниками ринку.
4. Повне відкриття ринку, кінець дії обов'язкового ринку, біржа стає добровільною.

Нова модель буде ґрунтуватись на прямих відносинах між продавцями і покупцями. Передбачається, що довгострокові договори будуть укладатися в двосторонньому порядку, короткострокові (на добу наперед) – на Енергобіржі, а балансуєчі – з Системним оператором.⁸

Разом з тим, ефективне впровадження такої моделі вимагає використання сучасного технічного обладнання, оскільки обсяги покупки електроенергії, законтрактовані безпосередньо між учасниками ринку, повинні бути узгоджені з роботою системи у реальному часі. Відповідно, це вимагає часу та фінансів.

⁵ Детальніше див. в консультативній роботі №4 «Реформа ринку електроенергії в Україні»

⁶ У 2010 році відсоток блоків ТЕС віком більше 40 років дорівнював 38%, в той час як у ЄС цей показник – 22%. За оцінками НАК «Енергетична компанія України» для першочергового оновлення ТЕС потрібно 96 млрд. грн. Для забезпечення будівництва нових енергоблоків для задоволення зростаючого попиту на електроенергію до 2030 року потрібно ще 156 млрд. грн.

⁷ Розпорядження КМУ від 28.11.2007 № 1056-р

http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=58226&cat_id=34443

⁸ Детальний опис моделі див. в консультативній роботі №4 «Реформа ринку електроенергії в Україні»

Незважаючи на певні декларативні кроки в напрямку запровадження нової моделі ринку, поки що реальна трансформація ринку не почалась. Зокрема, було створено спеціальну міжвідомчу комісію, до роботи якої залучено представників «Укренерго», «Енергоринок», НКРЕ та Міністерства енергетики та вугільної промисловості, а також ухвалено низку документів, які передбачали реалізацію положень концепції.

Реформування ринку електроенергії України є важливим кроком в напрямку інтеграції до європейського енергетичного простору. Двосторонні договори легко узгоджуються з довгостроковими та короткостроковими експортними контрактами і, таким чином, надають певних гарантій імпортерам і експортерам. До того ж реформа ринку передбачає розробку технічних кодексів, сумісних з правилами ENTSO-E. Вступ до Енергетичного Співтовариства відкрив для України нові можливості повноцінного входження в єдиний енергетичний простір з ЄС. Прийняття вимог Другого енергетичного пакета, а згодом і Третього, законодавчо обмежить інвестиції в енергетичний сектор від таких монополій, як, скажімо, російський «Газпром», що посилює енергетичну незалежність України. Приєднання до спільного ринку електроенергії та газу ЄС також змусить Україну запровадити потужну систему регулювання, спрямовану на захист прав споживачів.

Процес входження України до єдиного енергетичного простору з ЄС пов'язаний з ухваленням і впровадженням ряду законодавчих актів. Для України адаптаційний період становить майже вісім років. В сфері електроенергетики українське законодавство потрібно було привести у відповідність до Директиви 2009/72/ЄС про загальні правила функціонування внутрішнього ринку електроенергії до 1 січня 2012 року, хоча цього не було зроблено.

Варто зазначити, що жодна директива ЄС не зобов'язує країну впроваджувати конкретну модель ринку. Головне, щоб модель передбачала відокремлення виробництва, передачі та постачання електричної енергії.

Впровадження повномасштабного конкурентного ринку за моделлю РДДБ в Україні дасть можливість розширити економічну свободу не лише учасникам оптового ринку, а й споживачам. Нова модель РДДБ сприятиме залученню інвестицій, визначенню економічно обґрунтованих тарифів, посиленню конкуренції та підвищенню ефективності роботи, розвитку міжнародної торгівлі електроенергією та інтеграції до Європейського ринку.